

Wioletta Zawitkowska¹

Dokument króla Władysława III dla kościoła w Giedlarowej z 1439 r. jako przykład średniowiecznego falsyfikatu

Streszczenie

Samuel Nakielski w dziele „Miechovia, sive promptuarium (...)” zamieścił opis dokumentu wydanego przez Władysława III Jagiellończyka z daty 18 stycznia 1439 r., w którym król potwierdza fundację kościoła pw. św. Mikołaja w Giedlarowej w ziemi przemyskiej dokonaną przez Mikołaja Giedlara, mieszczanina leżajskiego i sołtysa Giedlarowej.

Dokładna analiza dwóch innych dokumentów: Mikołaja syna Drogosza, tenutariusza krzeszowskiego, w którym powierza on osadzenie wsi Giedlarowa na prawie magdeburskim Mikołajowi Giedlarowi, mieszczaninowi z Leżajska, z daty: Leżajsk, 18 stycznia 1409 r., i Władysława III Jagiellończyka z 10 marca 1440 r. zatwierdzającego i transumującego ów dokument (który – być może – jest również falsyfikatem), pozwala potwierdzić (przypuszczenia m.in. W. Bukowskiego, G. Klebowicza, J. Kurtyki, W. Zawitkowskiej), że akt z 1439 r. jest falsyfikatem sporządzonym właśnie na podstawie owych dwóch dokumentów.

Falsyfikat z 1439 r. miał potwierdzać prawa bożogrobców z Miechowa do parafii w Giedlarowej. Najpewniej jednak dokument ten Miechowici sporządzili dopiero po 1470 r., kiedy już nie żyła żadna z osób wymienionych w formułach kancelaryjnych. Mogło to być związane z konsekracją tamtejszego kościoła dokonaną w 1478 r. i/lub szerzej zakrojoną przez Miechowitów akcją w tamtym czasie na tamtym terenie. Wówczas to bowiem – jak wykazał J. Wolski – doszło do zmiany patronatu w Rudolowicach i Tuligłowach, a prawa bożogrobców potwierdzać miały inne falsyfikaty przez nich sporządzone.

Słowa kluczowe: Giedlarowa, Władysław Jagiełło, Władysław III, Miechowici, fałszerstwo dokumentów, średniowiecze

¹ Dr hab. Wioletta Zawitkowska, prof. UR, Instytut Historii, Kolegium Nauk Humanistycznych, Uniwersytet Rzeszowski, al. Rejtana 16, 35-959 Rzeszów, e-mail: wza-witkowska@ur.edu.pl, nr ORCID: 0000-0001-8212-5162.

Wstęp

Fałszerstwa dokumentów w średniowieczu nie należały do rzadkości, dotyczy to także aktów, dzięki którym możliwe jest poznanie kościelnych dziejów Polski. Jak stwierdził niedawno Jan Wolski, „dla zdecydowanej większości nie znamy dokumentów fundacyjnych i erekcyjnych. Nieliczne zaś zachowane do naszych czasów bywają sfalszowane lub podfałszowane w czasach późniejszych, co powoduje błędne datowanie powstania wielu placówek, a w efekcie nieprecyzyjny obraz rozwoju sieci parafialnej” (Wolski 2017: 229).

Stwierdzenie dokonania fałszerstwa dokumentu nie zawsze jest możliwe. Badania w tym zakresie prowadzone są od wielu pokoleń i na wielu płaszczyznach (zob. np. Mikucki 1934; Zgajewska-Rytelewska 2018: 182–217; Jurek 2020). Szczęśliwie w wielu przypadkach, zwłaszcza gdy nie dysponujemy oryginałami, wystarczy dokonanie krytyki wewnętrznej. Fałszerze, dokonując oszustwa, np. na podstawie znanych im oryginałów lub innych dokumentów z epoki, nie zawsze dysponowali wiedzą pozwalającą na wprowadzenie właściwych korekt, szczególnie chronologicznych, lub pomijali niektóre szczegóły. Takim właśnie przypadkiem wydaje się dokument opisywany w niniejszym artykule.

Dokument z 1439 r. dla kościoła w Giedlarowej w świetle dotychczasowych uwag krytycznych

W dziele Samuela Nakielskiego „*Miechovia, sive promptuarium (...)*”² (Nakielski: 1634 (?)) znajduje się odpis dokumentu wydanego przez Władysława III Jagiellończyka z daty 18 stycznia 1439 r., w którym król poświadcza fundację kościoła pw. św. Mikołaja w Giedlarowej w ziemi przemyskiej dokonaną przez Mikołaja Giedlara, mieszczanina leżajskiego i sołtysa Giedlarowej, na rzecz bożogrobców z Miechowa³ (Nakielski: 1634 (?): 463–464).

Dokument ten, jeden z najstarszych dla Giedlarowej, wykorzystywany był w literaturze przedmiotu, ale u niektórych badaczy budził wątpliwości co do jego autentyczności. Przykładowo Janusz Kurtyka uznał,

² Na temat wątpliwości w dacie wydania dzieła, choć taka właśnie – 1634 – widnieje na karcie tytułowej, zob. ostatnie uwagi A. Chojnackiego (2012).

³ Odpis analizowanego dokumentu jest zamieszczony w: BCz, t. XVI: nr 97. Kolejna kopia jest też w: AAP, nr 158, wizytacja Szembeka: 2150–2151). W tym miejscu dziękuję Panu doktorowi Grzegorzowi Klebowiczowi za udostępnienie skanu tegoż wpisu.

że „jest falsyfikatem lub ma popsutą datę, bowiem król 15 I bawił w Krakowie, zaś Czyżowski i Tęczyński [wymienieni w testacji – przypis W.Z.] 5–24 I 1439 r. przebywali z poselstwem we Wrocławiu” (Kurytyka 1997: 315, p. 338). Również Waldemar Bukowski w obszernym hasle „Miechów” stwierdził, że jest to najpewniej falsyfikat sporządzony na podstawie dokumentu lokacyjnego⁴ (Bukowski 2009: 394), czyli dokumentu z 1409 r. wystawionego przez Mikołaja syna Drogosza, tenutariusza krzeszowskiego, w którym powierza on osadzenie wsi Giedlarowa na prawie magdeburskim Mikołajowi Giedlarowi, mieszczaninowi z Leżajska (AGAD, dok. perg.: nr 4765, transumpt Zygmunta I z daty: 31 lipca 152S=ZDM I: nr 283).

Ostatnio kwestii początków parafii w Giedlarowej, a równocześnie temu dokumentowi, poświęcił uwagę Grzegorz Klebowicz, który – powołując się na ustalenia Tadeusza Trajdosa (Trajdos 1997–1998: 68–69) – napisał, że król Władysław przekazał prawo patronatu i opiekę duszpasterską w Giedlarowej bożogrobcom z Przeworska w 1439 r. (Klebowicz 2012: zwłaszcza 268–269) W zamieszczonym doń przypisie autor uznał jednak, że ów dokument jest nieznan (nie dotarł bowiem do dokumentu zamieszczonego w „Miechovii”). Cenną rzeczą było natomiast to, że uzyskał dostęp do rękopiśmiennej kopii tegoż aktu zamieszczonej w wizytacji biskupa Szembeka z 1721 r., do której został z kolei wpisany na podstawie kopii z 1611 r. W wizytacji biskupa Szembeka jako data wystawienia dokumentu widnieje jednak rok 1409. Był to oczywisty błąd kopisty, który – co można ustalić, porównując ten odpis z odpisem w „Miechovii” – przy przepisywaniu pomiął m.in. słowo *tricentesimo*. Nie znając wpisu w „Miechovii”, na podstawie tegoż dokumentu można było rzeczywiście przyjąć, że ów dokument z 1409 r. jest sfalszowany: z aktu lokacyjnego wzięto datę (co poniżej zostanie jeszcze szczegółowo omówione), zaś z dokumentu Władysława III wystawionego w 1440 r.⁵ (AGAD, dok. perg.: nr 4765 [transumpt Zygmunta I z daty: 31 lipca 152S] = ZDM II: nr 553) zatwierdzającego i transumującego wspomniany dokument lokacyjny z 1409 r. listę świadków (Klebowicz 2012: 268–269, zwłaszcza p. 818).

Ten sam dokument z 1439 r. analizowany z kolei na podstawie kopii z „Miechovii” i „Tek Naruszewicza” zakwalifikowano jako falsyfikat w wydanym niedawno *Itinerarium króla Władysława III*, również zwracając uwagę na zapożyczenia z dokumentów pochodzących z 1409

⁴ Na to hasło zwróciła moją uwagę podczas prac nad *itinerarium* Władysława III śp. Pani dr Grażyna Rutkowska.

⁵ Zob. też: Sroka, Zawitkowska 2017: 63 (tam wszystkie znane odpisy).

i 1440 r. Należy jednak podkreślić, że na to, iż ów dokument nie jest autentyczny, wskazuje przede wszystkim intytulacja, w której Władysław III występuje jako król Polski i król-elekt Królestwa Węgierskiego, co nie było możliwe w 1439 r., lecz dopiero od początku marca roku następnego (Nakielski 1634(?): 463–464 = TN XVI, nr 97; Sroka, Zawitkowska 2017: 113).

Wobec podnoszonych wyżej wątpliwości za zasadną uznano szczegółową analizę wymienionych wyżej dokumentów (z 1409, 1439 i 1440 r.) w celu potwierdzenia, czy dokument z 1439 r. jest falsyfikatem, a jeżeli tak, to kto i w jakim celu go sporządził, z jakich materiałów korzystał oraz kiedy mogło to nastąpić.

Czy dokument z 1439 r. jest falsyfikatem?

Marzec i kwiecień 1440 r. był czasem bardzo pracowitym dla polskiej królewskiej kancelarii – 8 marca w katedrze wawelskiej Władysław III oficjalnie zgodził się przyjąć ofiarowaną przez stany węgierskie Koronę św. Stefana. Wiązało się to więc z przygotowaniami do wyjazdu na Węgry także kancelarii. W ciągu miesiąca – król wyruszył z Krakowa ok. 11 kwietnia – pod okiem kanclerza i podkanclerzego powstało ponad 40 dokumentów, w tym wzmiankowany wyżej dokument z 10 marca 1440 r. wydany na prośbę Jana z Konaszówki, sporządzony z relacji kanclerza Jana Taszki Koniecpolskiego, a potwierdzający i transumujący dokument Mikołaja syna Drogosza, tenutariusza krzepickiego, w którym powierza on osadzenie wsi Giedlarowa na prawie magdeburskim Mikołajowi Giedlarowi, mieszczaninowi z Leżajska, z daty: Leżajsk, 18 stycznia 1409 r. (Sroka, Zawitkowska 2017: 113; Zawitkowska 2005: 176–179).

Dokładne porównanie wszystkich trzech wspomnianych tu dokumentów: z 18 stycznia 1409 r., 18 stycznia 1439 r.⁶ i 10 marca 1440 r. pozwala stwierdzić, że nie tylko lista świadków (o czym pisał G. Klebowicz), ale też początek dokumentu z 1439 r.: inwokacja, arenga, intytulacja i fragment promulgacji oraz formuła kancelaryjna *datum per manus* zostały w zasadzie *in extenso* zaczerpnięte z dokumentu Władysława III z 1440 r. (z części odnoszącej się do roku 1440). Fałszerz-kopista popełnił przy tym drobne pomyłki i opuszczenia, np. nie umieścił w testacji biskupa chełm-

⁶ Porównanie objęło zarówno wpis zamieszczony w „Miechovii”, odpis z wizytacji Szembeka, jak i w TN. Śledzenie zapożyczeń powinna ułatwiać zamieszczona w aneksie do artykułu tabela.

skiego Jana, pominął też personalia Wojciecha Malskiego, zamieszczając w liście świadków tylko jego urząd – wojewody łęczyckiego – co ewidentnie wskazuje na kopiowanie przynajmniej tego fragmentu dokumentu. Bezkrytycznie przepisał adekwatną dla roku 1440 tytulaturę testatorów i wystawcy – stąd król Władysław III widnieje już jako król-elekt Węgier, co jak zaznaczono wyżej, mogło mieć miejsce dopiero od 8 marca 1440 r. Należy też zwrócić uwagę, że fragment dyspozycji z dokumentu z 1409 r.: *Que quidem villa Gedlarova centum et duodecim laneos in se continebit emensurandos, vbi duos pro plebano et prata in finibus predictorum laneorum ipsius ville Gewdlarova et Vyerzeczce una cum kmethonibus emensurari debebuntur. Predicto plebano etiam missalia secundum consuetudinem aliarum villarum iure Theutonico locatarum soluantur eadem; item sex grossos monete communiter currentis ratione decime de quolibet laneo. Item duos lanes pro expellendo grege alias scothnyczca inscribimus et deputamus* (AGAD, dok. perg.: nr 4765 = ZDM I: nr 283) w nieco zmienionej wersji także został przejęty do dokumentu z 1439 r. (Nakielski 1634(?): 463–464 = TN XVI, nr 97. Por. Klebowicz 2012: 269, p. 818).

Natomiast z transumowanego w 1440 r. dokumentu z 1409 r. do dokumentu z 1439 r. przejęta została data dzienna – 18 stycznia, czyli dzień św. Pryski, i być może (częściowo? na zasadzie podobieństwa?) roczna: 1409–1439. Nie uda się chyba ustalić, czy przypadkowo, czy też celowo jako miejsce wystawienia podano Leżajsk. Do 10 stycznia 1439 r. król Władysław III przebywał jeszcze w Łęczycy, następnie od 16 lutego był w Lublinie. Teoretycznie zatem, udając się w kierunku ziemi lubelskiej, mógł 18 stycznia (lub nieco później) przejeżdżać przez Leżajsk (Sroka, Zawitkowska 2017: 53). Niewykluczone więc, że sprawcy lub wystawcy dokumentu posiadali wiadomości o podróży z Łęczycy do Lublina. Wystawienie dokumentu dla Giedlarowej, która wchodziła w skład starostwa leżajskiego, w Leżajsku – dla mieszczanina leżajskiego i sołtysa Giedlarowej – z pewnością mogło uwiarygodniać wystawienie go przez Władysława III, który mógł zatrzymać się w czasie tejże podróży w stolicy starostwa należącego wówczas do przedstawicieli najmożliwszych rodów małopolskich – Tarnowskich⁷.

Znając źródła, na podstawie których powstał fałszyfikat z 1439 r., warto zastanowić się nad motywami, jakie kierowały osobą lub osobami dopuszczającymi się fałszerstwa, celem oraz czasem jego dokonania.

⁷ O starostwie leżajskim zob. Dworzaczek 1971: 230.

Motywy, cel i czas fałszerstwa

Starostwo leżajskie (tenuta) w I połowie XV w. składało się z miasta Leżajska i wsi: Giedlarowa, Dembno (Dębno), Ossowa (Ożanna), Sarzyna Wola (Sarzyna) i Wierzchnice (Wierzawice). Parafia w Leżajsku (jako wieś miejscowość odnotowana jest w źródłach od 1354 r.) powstała wkrótce po lokacji miasta (Królewskie Miasto alias Leżajsk) w 1397 r. i została uposażona przez Władysława Jagiełłę w 1400 r., czyli była fundacją królewską (ZDM VI: nr 1638; Dworzaczek 1971: 226, 230, 234). Powstanie wsi Giedlarowa nastąpiło zapewne już po lokacji miasta Leżajska, w literaturze przedmiotu przyjęto, że na początku XV w. – na podstawie wzmiankowanego dokumentu z 1409 r., którego autentyczności dotąd nie podważano (zob. np. Dybek 2004: 52). Z kolei na podstawie dokumentu z 1439 r., choć podawano w wątpliwość jego autentyczność, to przyjmowano, że właśnie wówczas bożogrobcy otrzymali miejscowy kościół parafialny. W toku badań nad dziejami bożogrobców z Miechowa Maria Starnawska wysunęła pogląd (1999: 73–106, zwłaszcza 100–101, p. 7), że konwent ten otrzymał parafię w Leżajsku i Giedlarowej zaraz po tym, jak starostwo leżajskie przeszło w ręce Tarnowskich, a więc po 1433 r. (Dworzaczek 1971: 226, 234, p. 44). Ostatnio za bardzo prawdopodobne uznali takie przypuszczenie m.in. Tadeusz Trajdos (1997–1998: 68–69) i Waldemar Bukowski (2009: 419, p. 62).

S. Nakielski podał, że brak aktów dowodzących przekazania parafii w Leżajsku bożogrobcom wynika z tego, że archiwum uległo zniszczeniu w 1604 r. podczas najazdu Stanisława „Diabła” Łańcuckiego (Trajdos 1997–1998: 68). W literaturze przedmiotu przyjmuje się, że przejęli oni tamtejszy kościół jeszcze w czasach Władysława Jagiełły lub wokół daty 1439 r.⁸ Należy przy tym przypomnieć, że pierwszy przedstawiciel Tarnowskich na tych terenach – wojewoda sandomierski Jan – otrzymał nadanie dominium jarosławskiego z włością przeworską już w 1387 r., a w 1393 ufundował w Przeworsku kościół, który rok później przekazał właśnie Miechowitom. Nie bez powodu zatem można użyć wobec tej rodziny określenia „protektorzy bożogrobców”, jak to uczynił W. Bukowski i inni autorzy (Dworzaczek 1971: 136–137; Trajdos 1997–1998: 73 i n.; Bukowski 2009: 419, p. 62).

Warto jednak podkreślić, że T. Trajdos, opisując dobra prepozytury przeworskiej, wysunął pogląd, iż ok. 1435–1436 r., już po śmierci Spyt-

⁸ Ks. P. Pękalski (1867: 79) przyjmuje, że to Jagiełło przekazał ją bożogrobcom. Natomiast T.M. Trajdos (1997–1998: 68–69, tam dalsza literatura) przychylił się do propozycji M. Tobiasza i M. Starnawskiej, że nastąpiło to w tym samym czasie co przejęcie parafii w Giedlarowej, czyli w latach 30. XV w.

ka z Jarosławia, Miechowici dopuścili się sfabrykowania falsyfikatu przypisanego Spytkowi, opatrzonego datą 1428 r., a powstałego w toku sporów z sąsiadami ze Świętoniowej Woli⁹.

Biorąc pod uwagę chronologię wydarzeń, warto więc jeszcze raz podkreślić, że zgodnie z zapisami zawartymi w narracji omawianego wyżej dokumentu z 1440 r., zatwierdzenie i transumowanie dokumentu lokacyjnego wsi Giedlarowa z 1409 r. (kontraktu sołtysiego) miało być dokonane na początku 1434 r. (czyli jeszcze za życia Władysława Jagiełły), ale nie stało się tak z powodu wyjazdu kanclerza Jana Taszki z Koniecpola na sobór do Bazylei (Zawitkowska 2005: 292). Owo wydarzenie również nastąpiło wkrótce po tym, jak starostwo leżajskie przeszło w ręce Tarnowskich (1433) i kiedy – w świetle dotychczasowej literatury – parafię miał przejąć konwent bożogrobców. Niewykluczone więc, że falsyfiat z 1439 r. został sporządzony na podstawie dokumentu z 1440 r. zatwierdzającego i transumującego dokument z 1409 r., który – co wymaga dalszych badań – mógł być również sfalszowany. Należy bowiem podkreślić, że dokument Mikołaja syna Drogosza, tenutariusza krzeszowskiego, z 1409 r., w którym ów powierza osadzenie wsi Giedlarowa na prawie magdeburskim Mikołajowi Giedlarowi, mieszczaninowi z Leżajska, potwierdzał, że prawa do tych terenów posiadał w 1409 r. wystawca, a więc skądinąd nieznany Mikołaj syn Drogosza, i to on mógł decydować o przynależności kościelnej nowo zakładanej wsi (choć tego w dokumencie nie określono) i uposażeniu parafii (2 łany w Giedlarowej i łąka na granicy z Wierzawicami). Zastanawia również wyjątkowo duży, w stosunku do sąsiednich wsi, obszar nadany osadzie – aż 112 łanów oraz sołtysowi – 7 łanów, a także okres wolnizny: 24 lata (*in silvis*) i 10 lat (*in mericis*) (Dybek 2004: 80, 103–104, 105, 107–108 oraz pozostałe informacje wg indeksu).

Dokument z 1440 r. potwierdzający akt z 1409 r. został wystawiony na prośbę Jana z Koniaszówki – jednego z sołtysów tej wsi, znanego od 1417 r.¹⁰, który – jak wspomniano – prosił Władysława Jagiełłę o potwierdzenie dokumentu nieżyjącego Drogosza już w 1434 r. Zastanawiające jest, iż nie otrzymałszy tegoż potwierdzenia z powodu wyjazdu

⁹ Trajdos 1997–1998: 81 i n., zwłaszcza 85: „Falszerstwo było celowe, a dokument bez wątpienia spisali odbiorcy (Miechowici), strwożeni zatargami z okoliczną lenną szlachtą Tarnowskich”. Nie był to jedyny dokument sfalszowany przez Miechowitów w odniesieniu do dóbr ruskich. Ostatnio szczegółowe informacje na ten temat podał J. Wolski.

¹⁰ Jest to informacja dra W. Bukowskiego (kierownika Pracowni Słownika Historyczno-Geograficznego w Średniowieczu w Krakowie), za co – oraz za wszelkie cenne uwagi – bardzo dziękuję.

kanclerza do Bazylei, petent nie upominał się o niego przez kilka lat. Również kancelaria nie wystawiła go przez kolejne lata, a dopiero w 1440 r., kiedy była wręcz przytłoczona ilością sporządzanych dokumentów, często o znacznie większej wadze. Wówczas to – jak podano dalej w narracji – kancelaria dokument sporządziła i wszystko potwierdziła. Dodatkowo, aby zadośćuczynić Janowi z Koniaszówki za to, że trwało to tak długo, on i jego sukcesorzy otrzymali od Władysława III prawo polowania w pańskim lesie. Najpewniej więc Jan z Koniaszówki był pierwszym lub kolejnym (np. po nieznanym skądinąd Mikołaju Giedlarze) sołtysiem wsi Giedlarowa, znał stosunki własnościowe wówczas panujące i z pewnością mógł uwiarygodnić całe przedsięwzięcie. Czy zatem prawo polowania było tylko zadośćuczynieniem za zwłokę, czy ukrytą formą „gratyfikacji” – to pytanie pozostanie zapewne bez odpowiedzi.

Warto przy tym wskazać, że dzień wcześniej, 9 kwietnia 1440 r., także w Krakowie, król Władysław III zapisał Spytkowi Spytkowicowi z Jarosławia (dokument z relacji Piotra Wody ze Szczekocin) na mieście Leżajsku i wsiach 200 grzywien, zaś 30 sierpnia 1440 r. w Budzie 600 złotych węgierskich na tej samej tenucie (z relacji Jana z Koniecpola) (ML: 84/ 112 i 85/114; Sroka, Zawitkowska 2017: 65,70, tam pozostałe odpisy).

Tarnowscy byli w bardzo dobrych kontaktach z Janem Koniecpolskim – kanclerzem od końca 1433 do 1455 r. oraz jego bratem – Przedborem. Co ważne, Przedborz właśnie na przełomie 1441 i 1442 r. ożenił się po raz wtóry z Elżbietą, wdową po wojewodzie krakowskim Janie z Tarnowa, bracie Spytki z Tarnowa i Jarosławia, wojewody sandomierskiego. Syn tego Spytki – Spytek, starosta lwowski w 1442 r., został wymieniony na pierwszym miejscu wśród świadków w zapisie oprawy na rzecz Elżbiety dokonanej przez Przedbora. Z kolei kanclerz Koniecpolski został wyznaczony przez króla na pełnomocnika Sądochny ze Zgłobienia (wdowy po Spytku I z Tarnowa i Jarosławia, i to na jej prośbę) w 1449 r. w rodzinnych sprawach majątkowych związanych przede wszystkim z brakiem zgody co do podziału dóbr po poległym pod Warną Spytku Spytkowicu. Co ciekawe, właśnie na początku tego sporu, w 1448 r., pierwszy pełnomocnik Sądochny – Mikołaj z Pietraszówki – przedstawił jakieś pełnomocnictwa plenipotencyjne, jedno potwierdzone przez króla, drugie przez kasztelana krakowskiego i namiestnika Jana z Czyżowa, trzecie przez sąd ziemski sandomierski. Jan Rafałowic oprotestował pełnomocnictwo jako sfalszowane, wydane bez zgody stryja Spytki („pogrobowe”) i pozwał w związku z tym babkę – Sądochnę, która zwróciła się wówczas o zmianę pełnomocnika na kanclerza Ko-

niecypolskiego. W czasie ciągnącego się przez wiele lat sporu tenuta leżajska znajdowała się w rękach Sądochny, a potem jej i jej córki Jadwigi. Warunkami ugody z 1451 r. było m.in. wydanie kasztelaniciowi Janowi wszelkich dokumentów i przywilejów dotyczących Przeworska, Jarosławia i Leżajska – do czego jednak nie doszło, nie wiadomo zatem, jakie dokumenty brano pod uwagę (Dworzaczek 1971: 235–236; Zawitkowska 2005: 186–187).

Kanclerz, z racji bliskich powiązań z Tarnowskimi, mógł potwierdzać lub nawet sugerować pewne rozwiązania, np. że dokument nie został wydany w 1434 r. z powodu jego wyjazdu do Bazylei, czy wydać polecenie jego sporządzenia w 1440 r. – a jeszcze raz należy powtórzyć, że przedmiotowa narracja jest bardzo wyjątkowa w porównaniu do innych aktów wychodzących w tym czasie z kancelarii królewskiej¹¹. Dokument ten, właśnie w ten sposób sformułowany i zawierający transumpt z 1409 r., miał również inną wielką zaletę – pozwalał na sporządzenie i uwiarygodnienie rzekomego dokumentu fundacyjnego z 1439 r. na korzyść bożogrobców miechowskich.

Nawet jeżeli – jak przyjmuje się w dotychczasowej historiografii – bożogrobcy już wówczas weszli w posiadanie parafii, to pozostaje pytanie, kiedy został sporządzony dokument datowany na 1439 r. Wydaje się, że mógł on powstać najwcześniej po śmierci osób wymienionych w relacji oraz szefów kancelarii. Prawie wszyscy zmarli przed 1462 r., jedynie Jan z Tęczyna dożył do 1470 r.¹² W takim ujęciu należy przypomnieć, że w 1470 r. Rafał i Spytek ustanowili ordynację z dóbr przeworskich i jarosławskich, a w 1471 r., za zgodą króla, dzierżawę leżajską Rafał, późniejszy podkomorzy przemyski, marszałek i starosta lwowski, wykupił z rąk brata. W roku 1473 Miechowici ukończyli budowę kościoła w Przeworsku (w którym Rafał – jako ich dobrodziej – został pochowany), natomiast kościół w Giedlarowej był konsekrowany przez biskupa przemyskiego Andrzeja z Oporowa dopiero w 1478 r. (Pawłowski 1869: 132–133; Dworzaczek 1971: 244–253; por. Klebowicz 2012: 269). Co ciekawe – dzięki badaniom J. Wolskiego – wiadomo, że w tamtym czasie doszło też do zmiany patronatu na korzyść bożogrobców

¹¹ W czasie pełnienia urzędu kanclerza przez Koniecpolskiego (1433–1455) tak długie opóźnienie zdarzyło się jeszcze tylko raz, zob. Zawitkowska 2005: 292.

¹² Bp. Zbigniew Oleśnicki (zob. ostatnio Koczerska 2004) i kanclerz Jan Koniecpolski (Zawitkowska 2005) zmarli w 1455 r., bp chełmski Jan w 1452 (np. Bieńkowski 1958); Jan z Czyżowa w 1459 (Sochacka 1993); Jan z Tęczyna w 1470 (Kurtyka 1997); Wojciech Małski w 1454 (Latocha 2015); Sędziwój z Ostroroga w 1441 (Gąsiorowski, Topolski 1981, s. 539), Dobrogost z Szamotuł (Jurek 2009–2010) w 1462, a Wawrzyniec Zaremba w 1453 r. (*Urzędnicy łęczyccy...* 1985).

w położonych nieopodal Rudółowicach i Tuligłowach, co potwierdzać miały inne fałszyfikaty przez nich sporządzone¹³. Najpewniej więc po 1470 r. Miechowici, wykorzystując (sfalszowany?, na podstawie jakiegoś nieznanego obecnie dokumentu królewskiego z 1409?) dokument sporządzony w 1440 r., sfabrykowali również fałszykat dla kościoła w Giedlarowej datowany na 1439 r. i w takim ujęciu nieścisła tytułatura Władysława III mogła umknąć ich uwadze.

Ostateczna weryfikacja postawionych wyżej tez nie wydaje się jednak możliwa. Nie dysponujemy bowiem oryginałami żadnego z interesujących nas dokumentów. Dokument z 1440 r. z transumowanym dokumentem z 1409 r. znany jest z transumptu króla Zygmunta Starego wydanego w Krakowie w 1525 r. Fałszykat z 1439 r. znany jest dzięki Samuelowi Nakielskiemu, Adamowi Naruszewiczowi oraz kopii zamieszczonej w wizytacji biskupa Szembeka. Czy Nakielski dysponował oryginałem? – na to pytanie odpowiedzi zapewne nie poznamy. Dzięki ostatnim badaniom A. Chojnackiego (2012: 69) wiadomo, że istniał jakiś *codex manuscriptus* – być może właśnie stamtąd przepisał go autor „Miechovii”¹⁴.

Podsumowanie

Analiza dwóch dokumentów: Mikołaja syna Drogosza, tenutariusza krzeszowskiego, w którym powierza on osadzenie wsi Giedlarowa na prawie magdeburskim Mikołajowi Giedlarowi, mieszczaninowi z Leżajska, z daty: Leżajsk, 18 stycznia 1409 r., i Władysława III Jagiellończyka z 10 marca 1440 r. zatwierdzającego i transumującego ów dokument, pozwala potwierdzić – co częściowo ustalili już wcześniej: W. Bukowski, G. Klebowicz, W. Zawitkowska oraz sugerował J. Kurtyka – że akt z 1439 r. jest fałszyfikatem sporządzonym właśnie na podstawie owych dwóch dokumentów.

Fałszykat z 1439 r. miał zatem potwierdzać prawa bożogrobców z Miechowa do parafii w Giedlarowej. Najpewniej jednak dokument ten

¹³ Por. w tej kwestii ważne ustalenia Jana Wolskiego (2017: 229–252) dotyczące parafii w Tuligłowach.

¹⁴ W kopii wpisanej do wizytacji Szembeka czytamy: *Quomodo omnia prescripta concordant de verbo ad verbum cum suo originali restante conscientia et auctoritate nostra generali preposito eiusdem Conventus Miechoviensis cui num predsum ad postulationem venerabili et honesti Valentini Trochini nostri ordinis plebani protunc Giedlaroviensi de originali excerptum et transumptum. Datum ex conventus Miechoviensi (AAP, wizytacja Szembeka: 2151).*

Miechowici sporządzili dopiero po 1470 r., kiedy już nie żyła żadna z osób wymieniona w formułach kancelaryjnych, i co mogło być związane z konsekracją tamtejszego kościoła dokonaną w 1478 r. Powstanie tego aktu można też łączyć z szerzej zakrojoną akcją Miechowitów w tamtym czasie – wówczas to bowiem doszło do zmiany patronatu w Rudolowicach i Tuligłowach, co potwierdzać miały inne fałszyfikaty sporządzone przez bożogrobców.

Dalsze kwerendy – zwłaszcza w archiwaliach kościelnych – pozwalające ustalić np. kolejnych proboszczów z parafii w Giedlarowej, czy badania nad osadnictwem tego terenu być może umożliwią uściślenie tej kwestii lub jej zweryfikowanie.

Aneks

W celu łatwiejszego śledzenia przeprowadzonych wywodów sporządzono poniższą tabelę. W trzech kolumnach, odpowiednio dla dokumentów z: 1439, 1409 i 1440 r., dla porównania i zobrazowania pracy fałszerzy przytoczono fragmenty zapożyczone z aktów z 1409 i 1440 r. do dokumentu z 1439 r.

Dokument z 18 stycznia 1439 r. (S. Nakielski, Miechovia, s. 463-464=AAP, wizytacja Szembeka, s. 2150-2151, (dalej: Sz) = TN XVI, nr 97 (dalej: TN)	Dokument z 18 stycznia 1409 r. (AGAD, nr 4765, transumpt Zygmunta I z daty: 31 lipca 1525) = ZDM I, nr 283 (dalej: ZDM)	Dokument z 10 marca 1440 r. (AGAD, nr 4765, transumpt Zygmunta I z daty: 31 lipca 1525) = ZDM II, nr 553 (dalej: ZDM)
In nomine domini amen. Ad perpetuam rei memoriam. Acta presentis temporis cito solent deperiri ¹⁵ , nisi scripturae ¹⁶ praesidio et ¹⁷ adminiculo testium fuerint roborata. Proinde ¹⁸ nos Wladislavs ¹⁹ III ²⁰ Dei gracia rex Poloniae ac electus rex Hungariae, nec non terrarum		In nomine domini amen. Ad perpetuam rei memoriam. Acta presentis temporis cito solent deperire, nisi scripture presidio et aminiculo testium fuerint roborata. Proinde nos Wladislaus ⁴² tercus Dei gracia rex Polonie ac electus rex Regni Humgarie, necnon terrarum Cracouie,

¹⁵ *deperire* (Sz).

¹⁶ *scriptum* (Sz).

¹⁷ *Brak et* (Sz).

¹⁸ *pront* (Sz).

¹⁹ *Wladislaus* (Sz).

²⁰ *Tertius* (Sz).

Cracouiae²¹, Sandomiriae,
Siradiae, Lanciciae,
Cuyauiae, Lithuaniaeque²²
princeps supremus,
Pomeranie, Russieque
dominus et heres.
Significamus tenore
praesentium, quibus expedit,
universis, praesentibus
et futuris, harum notitiam
habituris, quomodo nobis
petitio ex provida...

Sandomirie, Siradie, Lancicie,
Cuyauię, Lituanie princeps
supremus, Pomeranie,
Russieque dominus et heres
etc. significamus tenore
presentium⁴³, quibus expedit,
vniversis⁴⁴ presentibus
et futuris, harum noticiam
habituris, quomodo oblata
nobis peticio pro parte...

Datum et actum in
Lezaysko²³ ipso die²⁴ sancte
Prisce Virginis²⁵ anno
Domini millesimo
quadringentesimo trigesimo²⁶
nono

Datum et actum in
Lyanzeysko⁴¹ ipso die
sancte Prisce virginis anno
Domini millesimo
quadringentesimo nono

Presentibus reverendis et
nobilibus in Christo patribus
dominis: Sbigneo²⁷ episcopo
Cracouiensi,²⁸ nec non²⁹
magnifico Joanne de Czyzow
castellano Cracoviensi,
Joanne de Thencyn³⁰
Cracoviensi, Sendiwoio³¹
de Ostrorog³² Posnaniensi,
et Lanciensi³³ palatinis,
Dobrogostio de Szamotuły

[...] presentibus reverendis in
Christo patribus dominis:
Sbigneo Cracouiensi, Joanne⁴⁵
Chelmensi episcopis, necnon
magnificis: Joanne⁴⁶
de Czizow Castellano
Cracouiensi, Joanne⁴⁷
de Thanczin Cracouiensi,
Sandiuogio de Ostrorog
Poznaniensi, Alberto
de Male Lanciensi palatinis,

⁴² Vladislaus – ZDM.

²¹ *Cracoviensis, Sandomiriensis, Syradiensis, Lanciciensis et Cuiaviensis* (Sz).

²² Tylko *Litvaniae*, brak-*que* (Sz).

²³ *Lezansko* (Sz).

²⁴ Wyraz nadpisany (Sz).

²⁵ *Priscie Sance virginis* (SZ) odmienny szyk wyrazów *et Martyris* (Sz).

²⁶ Wyraz opuszczony (Sz).

²⁷ *Zbigneo* (Sz).

²⁸ *Po Cracoviensi: Nicolao Zamoski predposito Tarnoviensi i cari Cracoviensi* (Sz).

²⁹ *necnon* z dużej litery, po kropce (Sz).

³⁰ *Tęcyn* (Sz).

³¹ *Sandomiriensi* (!) (Sz).

³² *Ostrog* (!) (Sz).

³³ *Brak et Lanciensi* (Sz).

Poznaniensi³⁴, Laurentio de
Kalinowa³⁵ Siradiensi³⁶
castellanis et aliis quam
plurimis dignitariis et
nobilibus³⁷ fidedignis
testibus³⁸. Datum per manus
[per manus – powt. TN]
magnificorum Joannis de
Koniecpole cancellarii et
Petri subcancellarii³⁹ sincere
nobis dilectorum.

Harum sigillum quibus
nostrum est appensum
testimonio literarum⁴⁰.

Dobrogostio de Schamotuli
Poznaniensi, Laurentio⁴⁸ alias
Zaranba⁴⁹ de Calynova
Siradiensi castellanis et aliis
quampluribus dignitariis et
nobilibus fidedignis testibus
circa premissa. Datum per
manus magnificorum
Joannis⁵⁰ de Conieczpolve
Regni Polonie cancellarii et
Petri de Szczekoczin
vicecancellarii sincere nobis
dilectorum. Ad relationem⁵¹
magnifici Joannis⁵² de
Conieczpolve Regni Polonie
cancellarii predicti nobis
sincere dilecti.

Harum quibus sigillum
nostrum est appensum
testimonio literarum.

Literatura

Archiwalia

Archiwum Archidiecezji Przemyskiej (AAP)
nr 158, wizytacja biskupa Szembeka z 1721 r. (wizytacja Szembeka), s. 2150–2151

⁴¹ *Lyanzensko* – ZDM.

⁴³ *presencium* – ZDM.

⁴⁴ *universis* – ZDM.

⁴⁵ *Johanne* – ZDM.

⁴⁶ *Johanne* – ZDM.

⁴⁷ *Johanne* – ZDM.

³⁴ Brak *Poznaniensi* (Sz).

³⁵ *de Caligowa Laurentio* (!) (Sz).

³⁶ *Syradiensi* (Sz).

³⁷ Brak *dignitaris et nobilibus* (Sz).

³⁸ Brak *testibus* (Sz).

³⁹ Brak *et Petri subcancelarii* (Sz).

⁴⁰ Brak tej formuły kancelaryjnej (Sz).

⁴⁸ *Laurencio* – ZDM.

⁴⁹ *Zaramba* – ZDM.

⁵⁰ *Johannis* – ZDM.

⁵¹ *Relacionem* – ZDM.

⁵² *Johannis* – ZDM.

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (AGAD)

dok. perg. nr 4765

Biblioteka XX. Czartoryskich w Krakowie (BCz)

Teki Naruszewicza (TN), t. XVI

Źródła drukowane i rękopisy

Materiały archiwalne wyjęte głównie z Metryki Litewskiej od 1348 do 1607 roku (ML), 1890, wyd. A. Prochaska, Lwów.

Nakielski S., 1634 (?), *Miechovia, sive promptuarium antiquitatum Monasterii Miechoviensis* [...] Cracoviae.

Urzędnicy łączyczcy, sieradzcy i wieluńscy XIII–XV wieku. Spisy, 1985, oprac. J. Bieniak, A. Szymczakowa, red. A. Gąsiorowski, Wrocław.

Zbiór dokumentów małopolskich (ZDM), 1963–1975, wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, cz. I, II, VI, Wrocław.

Opracowania

Bieńkowski J., 1958, *Działalność organizacyjna biskupa Jana Biskupca w diecezji chełmskiej (1417–1452)*, „Roczniki Humanistyczne”, t. 7, nr 2.

Bukowski W., 2009, *Miechów* [w:] *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 4, z. 2, oprac. W. Bukowski, J. Laberschek, A. Marzec, M. Wolski, M. Zdanek, współpraca archeologiczna S. Kołodziejski, red. W. Bukowski, Kraków.

Chojnacki A., 2012, *Dwie wersje „Rocznika miechowskiego” oraz jego nieznane kontynuacje w świetle analizy „Miechovii” Samuela Nakielskiego*, „Hereditas Monasteriorum”, vol. 1, Wrocław.

Dworzaczek W., 1971, *Leliwici Tarnowscy. Z dziejów możnowładztwa małopolskiego – wiek XIV–XV.*, Warszawa.

Dybek E., 2004, *Lokacje na prawie niemieckim w ziemi przemyskiej w latach 1345–1434*, Lublin.

Gąsiorowski A., Topolski J., 1981, *Wielkopolski Słownik Biograficzny*, Warszawa.

Jurek T., 2009–2010, *Dobrogost z Szamotuł (Świdwa Szamotulski) h. Nałęcz* [w:] PSB, t. XLVI.

Jurek T., 2020, *Od średniowiecznego dokumentu do tekstu elektronicznego. O pożytkach z dyplomatyki* (wersja on-line referatu wygłoszonego na XX Powszechnym Zjeździe Historyków Polskich w Lublinie: <https://xpxpzhp.umcs.lublin.pl/Referaty/Tomasz%20Jurek,%20Dyplomatyka1.pdf> (dostęp: 11.07.2020)).

Klebowicz G., 2012, *Organizacja parafialna diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w XIV–XV wieku*, „Prace Instytutu Geografii i Historii Kościoła” 12, Lublin.

Koczerska M., 2004, *Zbigniew Oleśnicki i Kościół krakowski w czasach jego pontyfikatu (1423–1455)*, Warszawa.

Kurtyka J., 1997, *Tęczyńscy. Studium z dziejów polskiej elity możnowładczej w średniowieczu*, Kraków.

Latocha G., 2015, *Wojciech Malski ok. 1380–1454, wojewoda łączyczki i sieradzki oraz namiestnik Królestwa na Wielkopolskę*, Warszawa.

Mikucki S., 1934, *Badania autentyczności dokumentów w praktyce kancelarii monarszej i sądów polskich w wiekach średnich*, Kraków.

Pawłowski F., 1869, *Premislia sacra, sive Series et gesta episcoporum*, R. I: *Premisliensium*, Cracoviae.

- Pękalski P. ks., 1867, *O początku, rozkrzewieniu i upadku zakonu XX Kanoników Stróżów św. Grobu Pańskiego*, Kraków.
- Sochacka A., 1993, *Jan z Czyżowa, namiestnik Władysława Warneńczyka. Kariera rodziny Półkozów w średniowieczu*, Lublin.
- Sroka S., Zawitkowska W., 2017, *Itinerarium króla Władysława III 1434–1444*, Warszawa.
- Starnawska M., 1999, *Bożogrobcy [w:] tejże, Między Jerozolimą a Łukowem. Zakony krzyżowe na ziemiach polskich w średniowieczu*, Warszawa.
- Trajdos T.M., 1997–1998, *Miechowici na ziemi przemyskiej za panowania Władysława II Jagiełły*, „Folia Historica Cracoviensia” 4–5.
- Wolski J., 2017, *O początkach kościoła i parafii w Tuligłowach. Przyczynek do historii struktur Kościoła łacińskiego w diecezji przemyskiej*, „Roczniki Historyczne”, R. LXXXIII.
- Zawitkowska W., 2005, *W służbie pierwszych Jagiellonów. Życie i działalność kanclerza Jana Taszki Koniecpolskiego*, Kraków.
- Zgajewska-Rytelewska E., 2018, *Falszerstwo dokumentów w ujęciu historycznym*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje”, nr 29.

King Władysław III's document for the church in Giedlarowa from 1439 as an example of a medieval forgery

Abstract

Samuel Nakielski in his work “Miechovia, sive promptuarium (...)” included a copy of the document issued by Władysław III Jagiełło of January 18, 1439, in which the king confirms the foundation of the church of St. Nicholas in Giedlarowa in the Przemysł region, made by Mikołaj Giedlar, a burgher from Leżajsk and mayor in Giedlarowa.

A precise analysis of two other documents: Mikołaj, the son of Drogoz, a tenantry of Krzeszów, in which he entrusts the embed under Magdeburg Law of the village of Giedlarowa to Mikołaj Giedlar on the date: Leżajsk, January 18, 1409, and Władysław III Jagiełło of March 10, 1440. (which – perhaps likewise is a forgery) approving and transuming this document, allows the confirmation (the assumptions of, among others, W. Bukowski, G. Klebowicz, J. Kurtyka, W. Zawitkowska) that the act of 1439 is a forgery produced on the basis of these two documents.

The forgery from 1439 was to confirm the rights of the Holy Sepulcher from Miechów to the parish in Giedlarowa. Most likely, however, the Miechowici drafted this document only after 1470, when none of the people mentioned in the account and the chancery formulas still lived. It may have been related to the consecration of the local church in 1478 and/or a wider action carried out by the Miechowites at that time in that area. It was then, as J. Wolski showed, that the patronage in Rudołowice and Tuligłów was changed, and the rights of the Holy Sepulchre were to be confirmed by other forgeries prepared by them.

Key words: Giedlarowa, Władysław Jagiełło, Władysław III, Miechowici, forgery of documents, the Middle Ages